

บทที่ 6

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ตำนานสุริยคราสและจันทรคราสเป็นเรื่องราวอธิบายเหตุเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติอย่างหนึ่ง ซึ่งมนุษย์ใช้ความคิดและจินตนาการสร้างสรรค์ขึ้น เพื่อหาคำตอบหรือคำอธิบายให้กับปรากฏการณ์สุริยุปราคาหรือจันทรุปราคา ซึ่งผู้คนในอดีตเชื่อว่าเกิดขึ้นเพราะอิทธิปาฏิหาริย์และอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ ศึกษาเปรียบเทียบตำนานสุริยคราสและจันทรคราสของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยกลุ่มต่าง ๆ ทั้งที่อาศัยอยู่ในประเทศและนอกประเทศไทย อันได้แก่ ไทยภาค ไทใต้คง ไทใหญ่ ไทยจีน ไทลื้อ ไทยวน ไทยอีสาน ไทลาว ไทคำไทขาว ไทยภาคกลางและไทยภาคใต้ โดยใช้วิธีการศึกษาด้านคติชนวิทยา รวมทั้งอาศัยความรู้จากศาสตร์อื่น ๆ มาประกอบการศึกษาค้นคว้าในการวิเคราะห์โครงสร้างและเนื้อหาของตำนานสุริยคราสและจันทรคราสของชนชาติไทย รวมทั้งความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับสุริยคราสและจันทรคราส โดยใช้ข้อมูลที่เป็นทั้งตำนานบอกเล่าและตำนานลายลักษณ์ รวม 62 ตำนาน

จากการสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับตำนานสุริยคราสและจันทรคราสของชนชาติไทย พบว่า การเรียกชื่อเหตุการณ์สุริยคราสและจันทรคราสของคนไทยมีลักษณะที่เหมือนและแตกต่างกันออกไป กล่าวคือ บางถิ่นจะเรียกสุริยคราสว่า ตะวันจับ, ราชูตวัน, แงกวัน, คาววัน, หมี่กวัน, ราชูมพระอาทิตย์ หรือ กบกวัน ส่วนจันทรคราสจะเรียกว่า จะคาคคือเดือน, เดือนจับ, ราชูมจันทร์, ราชูตวันจันทร์ หรือ กบกวันเดือน เป็นต้น อย่างไรก็ตาม คำเรียกเหตุการณ์สุริยคราสและจันทรคราส ที่นิยมและแพร่หลายในกลุ่มชาติพันธุ์ไทยกลุ่มต่าง ๆ โดยเฉพาะคนไทยที่อาศัยอยู่นอกประเทศไทย รวมทั้งคนไทยวน และไทยอีสาน ส่วนมากจะรับรู้และเรียกเหตุการณ์ดังกล่าวนี้ว่า “กบกวันเดือนและกบกวัน” ทั้ง ๆ ที่บางตำนานอาจไม่มีตัวละครที่เป็นกบปรากฏอยู่ในเนื้อเรื่องเลยก็ตาม ส่วนคนไทยภาคกลางและภาคใต้นั้น ไม่พบการเรียกชื่อเหตุการณ์สุริยคราสและจันทรคราสว่า “กบกวันเดือนหรือกบกวัน” แต่จะเรียกเหตุการณ์นี้ว่า “ราชูมจันทร์หรือราชูมพระอาทิตย์”

จากการวิเคราะห์โครงสร้างและเนื้อหาของตำนานสุริยคราสและจันทรคราสของชนชาติไท พบว่า ถ้าดับเหตุการณ์ในตำนานสุริยคราสและจันทรคราสจำนวนต่าง ๆ มีลักษณะคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ คอนเริ่มเรื่องมักจะกล่าวอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวละคร อันได้แก่ พระอาทิตย์ พระจันทร์ และพระราหู ซึ่งส่วนมากมักจะกล่าวตรงกันว่า ทั้งสามเป็นพี่น้องกัน ส่วนเหตุการณ์ในลำดับต่อมา นั้นพบว่า มีทั้งที่เป็นเหตุการณ์หลักและเหตุการณ์ต่อเนื่อง สำหรับเหตุการณ์หลักที่ปรากฏในเนื้อหาของตำนานสุริยคราสและจันทรคราสของชนชาติไท บางตำนานจะกล่าวถึงการทะเลาะหรือโกรธแค้นกันระหว่างตัวละคร บางตำนานกล่าวถึงการไปเยี่ยมเยือนหรือการแสดงความรักใคร่กัน ส่วนเหตุการณ์ต่อเนื่องซึ่งอาจจะมีในบางตำนานและอาจจะมีในบางตำนาน ก็คือ การอธิษฐาน และการกลับชาติมาเกิด และสุดท้ายเหตุการณ์ในคอนจบเรื่องพบว่า ตำนานสุริยคราสและจันทรคราสจะกล่าวอธิบายเหตุการณ์เกิดอุปมาว่า เกิดจากกบกินเดือน/ตะวัน หรือ เกิดจากราหูนอมจันทร์/อาทิตย์ และบางตำนานอาจมีการกล่าวถึงธรรมเนียมนิยมในการช่วยเหลือพระอาทิตย์และพระจันทร์ ให้ออกพ้นจากการก่อกินของ “กบ หรือ ราหู”

จากการวิเคราะห์ความแตกต่างและเหมือนคล้ายในแต่ละช่วงเหตุการณ์ในตำนานสุริยคราสและจันทรคราสของชนชาติไทพบว่า ตำนานทั้ง 62 ตำนาน ที่นำมาศึกษาวิเคราะห์นั้น จะมีเนื้อเรื่องทั้งที่เหมือนและที่แตกต่างกันออกไป อย่างไรก็ตาม จะพบว่าแท้จริงแล้วความแตกต่างที่ปรากฏในตำนานสุริยคราสและจันทรคราสของชนชาติไทจำนวนต่าง ๆ นั้นเป็น variation ของกันและกัน กล่าวคือ มีโครงสร้างของเนื้อหาที่วางอยู่บนแกนอันเดียวกัน แต่อาจจะมีรายละเอียดปลีกย่อยที่แตกต่างกันอยู่บ้าง ซึ่งสามารถจำแนกและสรุปแบบเรื่องและ โครงสร้างของตำนานสุริยคราสและจันทรคราสได้ 4 แบบเรื่อง คือ แบบเรื่องพี่น้องทะเลาะกัน/โกรธกัน พบมากในกลุ่มคนไทที่อาศัยอยู่ทางซีกตะวันตก อันได้แก่ ไทพ่าเก ไทใต้คง ไทใหญ่ ไทจีน ไทลื้อ และไทขวน แบบเรื่องพี่น้องไปเยี่ยมเยือนกัน/แสดงความรักใคร่กัน พบมากในกลุ่มไทยอีสาน และไทลาว แบบเรื่องกบกินเดือน/กินตะวัน พบในกลุ่มไทคำไทขาว ไทลาว ไทยอีสาน และไทขวน และแบบเรื่องราหูนอมจันทร์/อมอาทิตย์ พบมากในกลุ่มคนไทภาคกลาง และภาคใต้ ซึ่งแบบเรื่องทั้ง 4 แบบนี้มีความสัมพันธ์กับคติความเชื่อทางศาสนา กล่าวคือ แบบเรื่องกบกินเดือน/ตะวัน เป็นคติความเชื่อที่มีมาแต่เดิมของคนไทก่อนรับพุทธศาสนา แบบเรื่องพี่น้องทะเลาะ/โกรธกัน และแบบเรื่องพี่น้องไปเยี่ยมเยือนกัน/แสดงความรักใคร่กัน เป็นแบบเรื่องที่ได้รับอิทธิพลพุทธศาสนา และแบบเรื่องราหูนอมจันทร์/อาทิตย์ เป็นแบบเรื่องในคติพราหมณ์-ฮินดู

แบบเรื่องพี่น้องทะเลาะกัน ซึ่งได้รับอิทธิพลทางความคิดมาจากคติทางพุทธศาสนา จะอธิบายเหตุเกี่ยวกับการเกิดสุริยคราสและจันทรคราสว่า เกิดจากพี่น้องทะเลาะกันด้วยสาเหตุจากการแย่งภาชนะใส่บาตร หรือข้าวใส่บาตร หรือการทำอาหารใส่บาตร ซึ่งเรื่องนี้มีปรากฏอยู่ในคำรับคำราททางพุทธศาสนา อันได้แก่ คัมภีร์อนาคดวงต์ตำนานวนธ้านา และ ไครภูมิโลกวินิจฉัย ส่วนแบบเรื่องพี่น้องไปเยี่ยมเยียนกัน เป็นเรื่องราวที่คัดลอกมาจากเนื้อหาในชาดกนอกนิบาตเรื่อง จันทกาสชาดก ซึ่งเป็นนิทานลำดับที่ 61 ในหนังสือปัญญาสาชชาดก

แบบเรื่องกบกินเดือน/ตะวัน เป็นเรื่องราวที่สร้างขึ้นจากคติที่มีมาแต่เดิมของกลุ่มคนไทย ซึ่งยังมีกลิ่นอายของการนับถือธรรมชาติและ การนับถือผีอยู่ ดังจะเห็นได้จากรูปสัตว์สัญลักษณ์ที่ทำให้เกิดเหตุการณ์คือ “กบ” ซึ่งเป็นตัวละครที่ทำให้เกิดเหตุการณ์สุริยคราสและจันทรคราสขึ้น ส่วนแบบเรื่องราหูอมจันทร์อาทิตย์ เป็นเรื่องราวที่ได้รับอิทธิพลทางความคิดจากคติทางศาสนาที่มาจากประเทศอินเดีย คือ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ดังจะเห็นได้จากคติที่เชื่อว่า “พระราหู” เป็นผู้ทำให้เกิดสุริยคราสและจันทรคราสขึ้น มีปรากฏอยู่ทางด้านานของอินเดีย เรื่อง นารายณ์สิบปาง ทั้งหมดนี้สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างตำนานกับศาสนาของกลุ่มชนได้อย่างน่าสนใจ อนึ่ง ตำนานสุริยคราสและจันทรคราสยังอาจใช้เป็นเครื่องบอกความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มคนไทย กล่าวคือ คนไทยดั้งเดิมที่กระจ่ายกันอยู่ตามที่ต่าง ๆ ทางตอนเหนือในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งคนไทยอีสานและไทยวน ล้วนมีความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับเรื่องการเกิดสุริยคราสและจันทรคราสว่าเกิดจาก กบกินเดือน แสดงให้เห็นว่ากลุ่มคนไทยอีสานและไทยวน ซึ่งเป็นคนไทยที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยนั้น มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับคนไทยที่อาศัยอยู่นอกประเทศไทยมากกว่าคนไทยภาคกลางและภาคใต้ ซึ่งไม่หลงเหลือความคิดเกี่ยวกับเรื่องกบกินเดือนแต่อย่างใด

จุดศูนย์รวมของความเชื่อเกี่ยวกับสุริยคราสและจันทรคราสของคนไทย ที่แสดงให้เห็นว่ามีระบบความเชื่อที่มีอยู่ก่อนพุทธศาสนา นี้ อยู่ที่เรื่องราวของคติการเรียกเหตุการณ์สุริยคราสและจันทรคราสว่า “กบกินเดือน/ กบกินตะวัน” ซึ่งในตำนานกล่าวว่า เป็นผู้ที่มีมากินกินพระอาทิตย์และพระจันทร์ไปจนทำให้เกิดอุปราชขึ้น นับว่าเป็นระบบความเชื่อดั้งเดิมของคนไทยที่มีระบบความคิดเกี่ยวกับผีเป็นหลักสำคัญ ดังจะเห็นได้จากการนับถือรูปกบว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์บ้าง เป็นบรรพบุรุษของกลุ่มชนบ้าง อันมีนัยสำคัญเกี่ยวกับเรื่องความอุดมสมบูรณ์ เช่น พิธีบูชาบของชาวจ้วง พิธีแก้กันกลองส่งแก่นแฉ่ของคนไทยจีน หรือ เทศน์พระยาตันคากในประเพณีบุญบั้งไฟของกลุ่มไทลาว-อีสาน เป็นต้น ซึ่งเป็นพิธีกรรมในรอบปีที่ทำให้เกิดประตบ-

การมีส่วนร่วม และการรวมตัวทางสังคมในเชิงความคิดและพฤติกรรมของกลุ่มชน เช่น มีการพ็อนรำ การร่วมเล่นน้ำ-สาดน้ำขุนตั้งขาน (รูปกบ) การตระเวนออกหากบมาทำพิธีบูชาอัญ ที่เน้นความรู้สึกร่วมของกลุ่มชนในสังคม พร้อมกันนี้ยังปรากฏในวิถีประจำวันอีกด้วย กล่าวคือ ในห้องนาจะมีกบอาศัยอยู่ หรือภาพเขียนศิลปะโบราณตามหน้าผา หรือในถวกลายผ้าที่เป็นเครื่องแต่งกายหรือเครื่องใช้ แม้ว่าสังคมไทยจะมีความคิดในเรื่องกบแต่มิได้แสดงออกมาในเชิงกิจกรรมทางสังคมร่วมกันอย่างเด่นชัดเช่นชาวจ้วง ที่มณฑลทกวางตี หรือกลุ่มไทเงินที่เมืองเชียงตุง

จากการศึกษาวิเคราะห์ โครงสร้างและเนื้อหาของตำนานสุริยคราสและจันทรคราสของชนชาติไท ผู้วิจัยยังพบความสัมพันธ์แบบคู่ตรงข้ามและความขัดแย้งปรากฏอยู่ในตำนานเรื่องนี้ด้วย กล่าวคือ พบว่ามีคู่ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในตำนานสุริยคราสและจันทรคราสจำนวนต่าง ๆ คือ คู่ของความมืด - ความสว่าง และคู่ของมนุษย์ - ธรรมชาติ ซึ่งเมื่อแยกแยะตำนานออกเป็น 4 mytheme เพื่อหาความหมายทางวัฒนธรรมที่แอบแฝงหรือซ่อนเร้นอยู่ในตำนานสุริย-คราสและจันทรคราส โดยใช้แนวคิดของกลุ่มสำนักโครงสร้างนิยมคือ Claude Levi-Strauss มาเป็นพื้นฐานแนวคิดในการวิเคราะห์ ทำให้เห็นพัฒนาการในด้านแนวคิดของคนไท ทั้งในด้านตัวละครและพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับสุริยคราสและจันทรคราส ในแง่ที่ว่า จากตำนานของไทยคำไทขาว ซึ่งเป็นเรื่องของตัวละครกบที่ป็นขึ้นไปกินเดือน/ตะวัน พัฒนาไปเป็นตัวละคร 3 ตัวที่เป็นพี่น้องกันคือ กบ อาทิตย์ และจันทร ในตำนานของคนไทยที่นับถือพุทธศาสนา และพัฒนาไปเป็นตัวละคร 3 ตัว คือ ราชู อาทิตย์ และจันทร ในตำนานที่รับคติพราหมณ์

ส่วนความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับสุริยคราสและจันทรคราสนั้น พบว่าในบริบททางสังคมวัฒนธรรมไทยหลายกลุ่ม ยังหลงเหลือพฤติกรรมซึ่งแฝงนัยสำคัญบางอย่างเกี่ยวกับการเกิดสุริยคราสและจันทรคราส ไม่ว่าจะเป็น พฤติกรรม พิธีกรรมและศิลปกรรม เช่น การตีร้องกล่อ่งข้าว หรือตีเกราะเคาะไม้ พิธีตั้งราชู กะลาพระราชู หรือ ศิลปะตามศาสนสถาน ซึ่งสะท้อนให้เห็นแนวคิดเรื่อง “กบ และ ราชู” ในมิติทางวัฒนธรรมไทย อันเป็นการผสมผสานระหว่างคติความเชื่อที่มีมาแต่เดิมกับคติที่รับเข้ามาใหม่ที่แทรกตัวเข้ามา อย่างไรก็ตาม ในกระแสธารแห่งความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับสุริยคราสและจันทรคราสอาจมีการปรับตัวเปลี่ยนแปลงไป ทำให้เกิดตำนานตำนานต่าง ๆ และพิธีกรรมแบบต่าง ๆ แต่ความเชื่อดั้งเดิมกับคนไทย เรื่องกบกินเดือน/ ตะวัน ยังคงปรากฏร่องรอยให้เห็นอยู่ ดังจะเห็นได้จากคำเรียกชื่อเหตุการณ์ว่า กบกินเดือน หรือ กบกินตะวัน ซึ่งมีตัวละครกบเป็นผู้กระทำให้เกิดเหตุการณ์นี้ขึ้น

โดยนัยสำคัญเช่นนี้ อาจมองได้ว่าตำนานและพิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับสุริยคราสและ จันทรคราสเป็นข้อมูลทางคติชนที่สะท้อนลักษณะร่วมทางความคิดความเชื่อ และวิวัฒนาการ ในหมู่คนไทยกลุ่มต่าง ๆ และเป็นข้อมูลที่สะท้อนพัฒนาการทางความคิด ความเชื่อของคนไทย ตั้งแต่ครั้งที่มีความเชื่อดั้งเดิมเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติ มาจนถึงสมัยที่รับคตินิรุกติศาสตร์และพราหมณ์ ในเวลาต่อมา

ข้อเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้เป็นการศึกษาวิจัยโดยอาศัยแนวคิดทฤษฎีทางคติชนวิทยา โดยเน้นที่ ทฤษฎีกลุ่มโครงสร้างนิยม ในการศึกษาวิเคราะห์ตำนานสุริยคราสและจันทรคราส ผู้วิจัยเห็นว่า น่าจะมีการศึกษาวิจัยตำนานหรือนิทานเรื่องอื่น ๆ โดยอาศัยแนวความคิดของกลุ่มโครงสร้าง นิยมเป็นหลัก รวมทั้งน่าจะมีการศึกษาความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่ปรากฏในตำนานเรื่องอื่น ๆ ให้สัมพันธ์กับบริบททางวัฒนธรรมต่าง ๆ หรือ อาจศึกษาด้านานสุริยคราสและจันทรคราส ตำนานต่าง ๆ โดยใช้ทฤษฎีทางคติชนวิทยาอื่น ๆ เช่น ทฤษฎีการแพร่กระจาย มาเป็นแนวทาง ในการวิเคราะห์ต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย